

Stručni rad

**Po stazama Jurija Kozjaka – kulturni dan za
čitalačku pismenost i međupredmetnu
povezanost**

Jasna Colnerič

Osnovna škola Ferda Vesela Šentvid pri Stični, Slovenija

Sažetak

U ožujku 2025. godine Osnovna škola Ferda Vesela Šentvid pri Stični u Sloveniji organizirala je poseban kulturni dan posvećen interpretaciji pripovijetke *Jurij Kozjak – slovenski janjičar*, koju je 1864. godine napisao Josip Jurčič. Povodom 160. obljetnice prvog izdanja ove važne slovenske književne klasike, učenici svih razreda, od prvog do devetog, aktivno su sudjelovali u različitim aktivnostima usmjerenima na čitanje, razumijevanje i kreativno izražavanje. Ovaj kulturni dan bio je prilika da učenici ne samo prodube svoje znanje o slovenskoj književnosti, već i da razvijaju ključne vještine čitalačke pismenosti — od pažljivog čitanja i analize teksta do kritičkog razmišljanja i interpretacije sadržaja. Kroz grupne rasprave, likovne radionice, dramske prikaze i pisane radove, učenici su mogli povezati literarnu baštinu s vlastitim iskustvima i drugim školskim predmetima, čime je događaj imao i snažan medpredmetni karakter. Ova integrirana aktivnost potaknula je učenike na aktivno sudjelovanje u kulturi čitanja, promicala je ljubav prema knjizi i čitanju te osnažila njihove sposobnosti izražavanja i razumijevanja složenijih tekstova, što je od iznimne važnosti za njihov daljnji obrazovni i osobni razvoj.

Ključne riječi: Jurij Kozjak, Josip Jurčič, čitalačka pismenost, kritičko razmišljanje, kreativno izražavanje

1. Uvod

U ožujku 2025. godine Osnovna škola Ferda Vesela organizirala je poseban kulturni dan posvećen jednoj od najvažnijih slovenskih književnih klasika – pripovijetci *Jurij Kozjak – slovenski janjičar*, koju je 1864. godine napisao Josip Jurčič. Ovaj događaj bio je posvećen obilježavanju 160. obljetnice prvog izdanja djela koje već gotovo dva stoljeća zauzima značajno mjesto u slovenskoj književnosti i kulturi. Učenici svih razreda, od prvog do devetog, imali su priliku kroz različite edukativne i kreativne aktivnosti dublje upoznati ovu pripovijetku i njen povijesni, kulturni i književni kontekst. Osim što su čitali i analizirali tekst, razvijali su vještine čitalačke pismenosti, poput pažljivog razumijevanja, kritičkog promišljanja i interpretacije, što su ključne kompetencije za njihovo daljnje obrazovanje i osobni razvoj. Kulturni dan nije bio samo fokusiran na književnost, već je imao i snažan medpredmetni pristup – učenici su kroz likovne radionice, dramske izvedbe i grupne rasprave povezivali sadržaje iz različitih školskih predmeta. Time je potaknuta interdisciplinarna suradnja i kreativnost, a učenici su na praktičan način mogli osjetiti važnost kulturne baštine i ulogu čitanja u svakodnevnom životu. Ovaj projekt potaknuo je učenike na aktivno sudjelovanje, promicanje ljubavi prema knjizi i razvoju čitalačkih vještina koje su danas, u digitalnom dobu, važnije nego ikad. Kroz zajednički rad, razmjenu ideja i izražavanje kroz različite forme, kulturni dan u OŠ Ferda Vesela pokazao je kako književnost može biti most koji povezuje prošlost i sadašnjost, učenike i nastavnike, te različite školske predmete u jedinstveno i inspirativno iskustvo.

2. Čitalačka pismenost i čitalačka kultura

Čitalačka pismenost znači sposobnost učinkovitog i razumljivog čitanja različitih tekstova, što uključuje ne samo prepoznavanje riječi, nego i razumijevanje, interpretaciju i kritičko vrednovanje sadržaja. Radi se o ključnoj vještini koja omogućuje učenje, stjecanje informacija i aktivno sudjelovanje u društvu. Čitalačka kultura obuhvaća širi društveni i osobni odnos prema čitanju – uključuje navike, vrijednosti, interese i okruženje koje potiče redovito i kvalitetno čitanje. Razvijanje

čitalačke kulture znači poticati ljubav prema knjigama, stvarati ugodno okruženje za čitanje te motivirati pojedince da čitanje postane dio njihove svakodnevice. [1]

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti 2019–2030 temelji se na strategiji iz 2006. godine i ažurirana je u skladu s napretkom struke, na temelju rezultata slovenskih učenika i učenica u OECD međunarodnim studijama PISA i PIRLS, kao i nalaza slovenskih projekata u području čitalačke pismenosti. Nacionalna strategija definira pojam čitalačke pismenosti, razloge za njezino donošenje, viziju, načela i strateške ciljeve, ciljeve i razine pismenosti za pojedine faze obrazovanja, od predškolskog do odraslog doba, te načine provedbe strategije. To uključuje, na primjer, pripremu različitih programa za različite dobne i ciljane skupine, osposobljavanje stručnog kadra, uspostavu mreže provoditelja u području čitalačke pismenosti i čitalačke kulture te sustavno uređenje. [1]

Prosječni rezultat učenika i učenica u čitalačkoj pismenosti (469 bodova) u 2022. godini u Sloveniji bio je za 26 bodova niži nego 2018. godine. To predstavlja najniži rezultat od 2006., kada je Slovenija prvi put sudjelovala u istraživanju. Rezultat u čitalačkoj pismenosti za Sloveniju, kao i u godinama 2009. i 2012., ispod je prosjeka zemalja članica OECD-a. U kategorizaciji zemalja prema trendu u čitalačkim rezultatima u dosadašnjim ciklusima istraživanja PISA, Slovenija se svrstava među zemlje s negativnim trendom. U Sloveniji 75% učenika i učenica postiže razinu osnovne čitalačke pismenosti (2. razina), što je 8 postotnih bodova manje nego 2018. Najviše razine čitalačke pismenosti (5. i 6. razina) postiže 4% slovenskih učenika i učenica, što je 4 postotna boda manje nego 2018. Razlika između spolova u Sloveniji (44 boda) i dalje je među najvećima u zemljama članicama OECD-a, i to u korist djevojčica; veće razlike između spolova zabilježene su samo u Finskoj. [2]

Unatoč projektima za poticanje čitalačke pismenosti i upozorenjima o njenoj važnosti, međunarodna istraživanja posljednjih godina pokazala su pad čitalačke pismenosti kod slovenskih djece i mladih. U Europi su najuspješniji Irska i Estonija, a znatno čitalački pismenija djeca od slovenskih su i hrvatska djeca. Međunarodno istraživanje čitalačke pismenosti četvrtih razreda PIRLS 2021. predstavljalo je značajan udarac za Sloveniju. Dvadeset godina, svakih pet godina koliko traje ovo istraživanje, rezultati slovenskih četvrtiša kontinuirano su rasli. Postajali su sve bolji

čitači. Do 2021. godine nacionalna koordinatorica istraživanja PIRLS, dr. Eva M. Klemenčič s Pedagoškog instituta, objašnjava da je upravo ta stalna rastuća tendencija bila posebnost slovenskog školskog sustava. Kad se dogodi takav pad, obično se provjerava što se promijenilo u školskom sustavu. Klemenčič navodi da rezultati PIRLS-a „u Sloveniji pokazuju da je zabilježen pad postignuća čitalačke pismenosti kod četvrtaša najvjerojatnije barem djelomično povezan s dugotrajnim zatvaranjem škola i posljedičnim online obrazovanjem tijekom epidemije covid-19. Analiza međunarodnih podataka ukazuje na jasnu povezanost između duljine zatvaranja škola i opsega pada rezultata, pri čemu Slovenija izdvaja po duljini zatvaranja i opsegu pada.“ Dodaje kako treba biti oprezan pri tumačenju rezultata jer na njih utječe više čimbenika. Istovremeno naglašava da je sigurno propustila prvu fazu ublažavanja posljedica zatvaranja škola, iako je politika tada dala mnoge obećanja. [2]

2.1. Povećanje čitalačke pismenosti – temelj za uspješnu budućnost

Čitalačka pismenost nije samo sposobnost prepoznavanja slova i riječi – ona je jedan od ključnih temelja obrazovanja i društvene uključenosti. Riječ je o razumijevanju, interpretaciji i kritičkom vrednovanju informacija koje pojedinac prima iz različitih izvora – od knjiga i članaka do digitalnih medija. U svijetu u kojem nas informacije neprestano preplavljaju, čitalačka pismenost postala je ključno oruđe za razumijevanje, kritičko razmišljanje i aktivno sudjelovanje u suvremenom društvu. Sposobnost kritičkog razumijevanja i primjene pročitane znanja danas je važnija nego ikada prije. Čitalačka pismenost počinje u obitelji, nastavlja se u školama i gradi kroz cijeli život. Zato je važno da svi dionici – roditelji, učitelji, knjižničari, poslodavci i donositelji odluka – zajedno stvaraju poticajno okruženje za čitanje. Istraživanja pokazuju da je čitalačka pismenost usko povezana s kvalitetom života. Pojedinci s višom razinom čitalačke pismenosti lakše dolaze do informacija, razvijenijeg su kritičkog mišljenja, više sudjeluju u društvu i uspješniji su u rješavanju svakodnevnih izazova. Osim toga, čitanje jača kognitivne sposobnosti, omogućuje pristup znanju i informacijama te potiče osobni razvoj, razvija maštu i empatiju te pozitivno utječe na mentalno zdravlje. [3]

Potrebno je djelovati sustavno – početi treba već s početnim opismenjavanjem u vrtićima. Ti će koraci djeci omogućiti ostvarenje i razvijanje njihovih sposobnosti (Bijela knjiga, nacionalna stručna skupina, 2011). Opći ciljevi i mjere uključuju: višejezičnu i međukulturnu osviještenost, međukulturno opismenjavanje učitelja i odgojitelja, osposobljavanje učitelja za opismenjavanje nepismenih govornika stranih jezika na slovenskom jeziku, pripremu posebnih programa i tečajeva za opismenjavanje nepismenih govornika stranih jezika. Pokazatelji uključuju broj posebnih programa i tečajeva za opismenjavanje (Rezolucija 2014–2018, Ministarstvo za obrazovanje, znanost, kulturu i sport). U poglavlju „Znanja i vještine za kvalitetan život i rad“ među ciljevima su jasno istaknuti čitalačka pismenost i pokazatelj uspješnosti (Strategija razvoja Slovenije 2030). Čitalačka se pismenost razvija unutar svih predmeta, kako jezičnih, tako i nejezičnih. Iako nadilazi okvir nastave slovenskog jezika, s njom je ipak usko povezana – upravo se na nastavi slovenskog jezika učenike osvještava o različitim čitalačkim strategijama, potiče se potreba za čitanjem književnih tekstova i slično (Rezolucija 2021–2025, Ministarstvo kulture). Niska razina čitalačke pismenosti predstavlja problem s aspekta osobnog razvoja i socijalne uključenosti pojedinki i pojedinaca u zajednicu te učinkovitog gospodarskog razvoja održivog društva. Briga za stalno razvijanje čitalačke pismenosti proizlazi i iz preporuka Europske unije (Rezolucija 2021–2025, Ministarstvo kulture). [3]

2.2. Po stazama Jurija Kozjaka

Josip Jurčič (1844.–1881.) bio je prvi slovenski profesionalni pisac. Već sa 17 godina napisao je *Pripovijest o bijeloj zmiji*, a kasnije i mnoga poznata djela, među kojima su *Deseti brat* i *Jurij Kozjak*. *Jurij Kozjak* je izmišljeni lik koji simbolizira mnogu djecu otetu tijekom turskih provala i odvedenu u Osmansko Carstvo. Ondje su ih odgajali kao vojnike – janjičare – ali su neki među njima sačuvali sjećanje na svoj dom.

Učenici svih razreda na svoj su način doživjeli priču o Juriju, slovenskome dječaku koji je bio otet i odgojen u stranoj vojsci, ali unatoč svemu nikada nije zaboravio svoje korijene. Neki su čitali i analizirali tekst, drugi su izrađivali crteže, plakate,

stripove ili pisali vlastite nastavke priče. Pojedini razredi pripremili su i kraće dramske uprizorbe te prikazali ključne prizore iz knjige. Kroz različite aktivnosti učenici su promišljali o važnim temama poput slobode, domovine, identiteta i hrabrosti. Istraživali su na koje se načine Jurijeva priča povezuje s današnjim vremenom i njihovim vlastitim pogledima na svijet. Kulturni dan bio je tako prilika za razmišljanje, suradnju i izražavanje mišljenja u poticajnom obrazovnom okruženju. Osim čitanja i pisanja, aktivnosti su uključivale i elemente povijesti, umjetnosti i etike, što je omogućilo međupredmetno povezivanje i cjelovito razumijevanje teksta. Učenici su pokazali velik interes, kreativnost i hrabrost u izražavanju vlastitih stavova.

Kulturni dan bio je planiran u Godišnjem planu i programu kao važna aktivnost za povećanje razine čitalačke pismenosti i međupredmetno povezivanje. Na razini cijele škole odlučili smo zajednički pročitati književno djelo *Jurij Kozjak – slovenski janjičar* autora Josipa Jurčiča, budući da smo u svibnju 2024. obilježili 160. obljetnicu izlaska te pripovijetke (1864.). U znak obilježavanja ovog značajnog događaja, domaćeg književnika Josipa Jurčiča uvrstili smo u obavezno domaće čitanje na svim obrazovnim razinama, od 1. do 9. razreda.

Glavni cilj kulturnog dana bio je dublje razumijevanje teksta, poticanje čitalačke pismenosti, literarno stvaralaštvo i reproduciranje pročitano te međupredmetna povezanost, kako bismo djeci približili čitanje na drugačiji, kreativniji i smisleniji način. Svjesni smo da će obnovljeni nastavni planovi od učitelja i škola zahtijevati upravo ovakve aktivnosti, u kojima će naglasak biti na stvaranju, povezivanju i održivom razvoju čitalačkih navika.

Osim glavnog cilja, postavili smo i više konkretnih, manjih ciljeva, koje su učenici tijekom kulturnog dana ostvarivali kroz različite aktivnosti:

- a) proširivanje znanja,
- b) obogaćivanje rječnika,
- c) poticanje mašte i kreativnosti,
- d) poboljšanje koncentracije i pamćenja,
- e) razvoj kritičkog mišljenja,

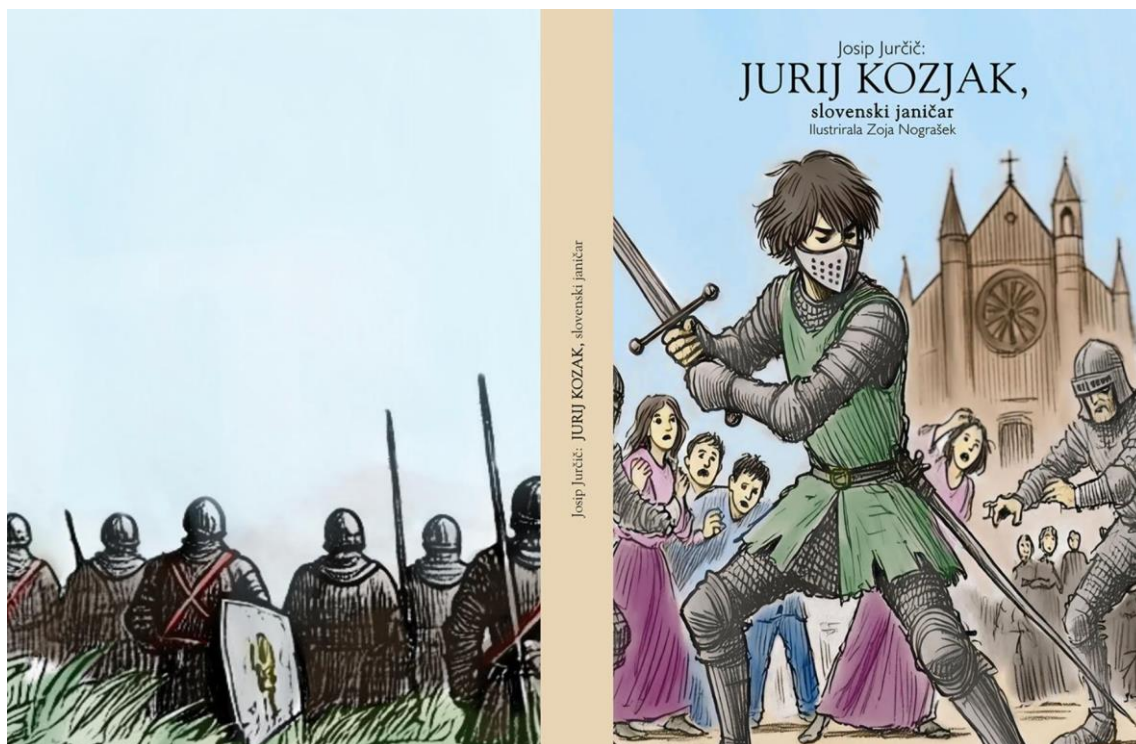
- f) smanjenje stresa i briga za sigurno i poticajno okruženje za učenje,
- g) jačanje empatije i međuljudskih odnosa.

Kulturni dan time je prerastao okvire običnog književnog događanja – postao je prostor za promišljanje, povezivanje i izražavanje, koji gradi temeljne vještine za život i učenje u 21. stoljeću.

Čitali smo, analizirali tekst, izrađivali plakate, stripove, pisali vlastite nastavke priče, a neki razredi pripremili su i dramske prikaze ključnih scena iz knjige. Kroz ove aktivnosti učenici su razmišljali o temama poput slobode, domovine, identiteta i hrabrosti. Povezivali su Jurijevu priču s današnjim vremenom i svojim osobnim iskustvima. Kulturni dan bio je izvrsna prilika za suradnju, kreativnost i izražavanje različitih mišljenja u poticajnom školskom okruženju. Ovim projektom želimo potaknuti ljubav prema čitanju i razviti važne životne vještine koje će učenicima pomoći u daljnjem obrazovanju i svakodnevnom životu.

Slika 1: Objava u školskom časopisu Ferdo.

Slika 2: Devetašica je uredila nove ilustracije uz pomoć umjetne inteligencije, dok su ostali učenici pripremili novu verziju teksta.

Slika 3: Izložba ilustracija devetašice.

3. Zaključak

U Osnovnoj školi Ferdo Vesel Šentvid pri Stični održan je projekt pod nazivom Po stazama Jurija Kozjaka, koji je imao za cilj bolje upoznavanje slovenske književne klasike i povezivanje različitih nastavnih predmeta. Projekt je bio vrlo uspješan jer su učenici stekli mnogo novih znanja i iskustava. Prvo su učenici poboljšali svoje čitalačke vještine. Pomoću različitih aktivnosti bolje su razumjeli tekst i naučili kako analizirati i tumačiti književne sadržaje. Osim toga, pokazali su puno kreativnosti kroz crtanje, pisanje i dramatizaciju. To im je pomoglo da se bolje izraze i zapamte važne dijelove priče. Posebno je važno bilo međupredmetno povezivanje. Učenici nisu samo upoznavali priču, nego su se također dublje bavili povijesnim i umjetničkim aspektima. Na taj su način dobili cjelovitu sliku o vremenu u kojem se priča odvija i o vrijednostima koje pripovijest nosi. Rasprave o slobodi, domovini i identitetu potaknule su ih na razmišljanje o važnim životnim temama. Učenici su projekt ocijenili zanimljivim i zabavnim, pa su bili motivirani za sudjelovanje. Ipak, pojavile su se i neke poteškoće. Neki su učenici imali problema s razumijevanjem zahtjevnijeg teksta, stoga bi bilo dobro da se materijal u budućnosti prilagodi njihovim sposobnostima. Također bi bilo korisno projekt proširiti na više dana kako bi učenici mogli dublje usvojiti znanje. Bilo bi dobro i da se u takve projekte više uključe roditelji, na primjer organiziranjem čitalačkih večeri ili obiteljskih aktivnosti. To bi dodatno ojačalo vezu između škole i doma te potaknulo čitanje i izvan škole. Na kraju možemo reći da je projekt Po stazama Jurija Kozjaka bio vrlo uspješan. Učenicima je na zanimljiv i kreativan način približio slovensku književnu baštinu. Također ih je potaknuo da razmišljaju o važnim vrijednostima. Nadamo se da će slični projekti postati dio redovne nastave i ubuduće.

4. Popis literature

[1] Bralna pismenost in bralna kultura. URL: <https://www.gov.si teme/bralna-pismenost-in-bralna-kultura/> (15.6.2025.)

[2] Bralna pismenost slovenskih šolarjev pod mednarodnim povprečjem. URL: <https://www.24ur.com/novice/slovenija/bralna-pismenost-slovenskih-ucencev-pod-mednarodnim-povprecjem.html> (15.6.2025.)

[3] Spodbujanje bralne pismenosti pri pouku na prostem. URL: https://www.csod.si/uploads/file/REVIJA_SVN/SolaVNaravi_oktober2024_zaSplet%20FINAL.pdf (15.6.2025.)

[4] KD: Josipo Jurčič: Jurij Kozjak, slovenski janičar. URL: <https://www.osferdavesela.si/po-poteh-jurija-kozjaka/> (15.6.2025.)